

דפים יב – יג

ח. א. מתי זמן הזכרת יציאת מצרים? האם חובה להזכירה בלילות?

ב. האם תיזכר יציאת מצרים לימות המשיח?

ג. האם מותר לקרוא לאברהם 'אברהם'? האם מותר לקרוא 'שרי' 'עקב'?

א. מזכירים יציאת מצרים בלילות – כדברי ר' אלעזר בן עזריה. [דרש בן זומא: למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך]. וחכמים חולקים (ראשונים) [ולדבריהם, כל – להביא לימות המשיח].

א. יש אומרים שגם חכמים מודים שיש זכירת יציאת מצרים בלילות אלא שסוברים שאין צריך ריבוי מיוחד לכך (עפ"י יבין שמועה לרשב"ץ; פני יהושע. וע"ע בצל"ח).

ויש אומרים לאידך גיסא, שאף לבן זומא אין חיוב להזכיר בלילה אלא מדרבנן, וקרא רמז בעלמא (עפ"י הרא"ה; פרי חדש בדעת הרמב"ם בפיה"מ. וכן נסתפק הפמ"ג).

ב. זמן מצות הזכרת יציאת מצרים מן התורה כל היום או כל הלילה, אלא שחכמים קבעוה בצמוד לקריאת שמע [וכמו שהקפיד רבי להזכיר יציאת מצרים בלימודו בזמן קריאת שמע, אעפ"י שלא קרא אז אלא פסוק ראשון של 'שמע']. ולכן מי שלא הזכיר בזמן ק"ש חייב להזכיר אחרי כן (עפ"י מג"א קו סק"ה; משנ"ב נח, כז. וע' שאגת אריה י; אור שמח ק"ש א, ג; עמק ברכה ק"ש ב; דרשות בית ישי מהדר"ב כ הערה ז; קובץ זבח משפחה ב, מריח"ש קוטלר. [וצ"ע מלשון הרמב"ן 'זהיאך אפשר שהיו אנשי משמר ואנשי מעמד מבטלין מצות ק"ש ואמת ויציב דאורייתא לגמרי... ע"ש]).

וכתבו ראשונים שלכך הקילו לאמרה בלילה קודם צאת הכוכבים, מפני שלא נאמר בה 'לילה' בפירוש (תר"י ריש המסכת) או מפני שהזכרה בלילה אינה אלא מדרבנן לכך הקילו שאין צריך 'לילה' ממש (רא"ה. וכן כתב הפמ"ג להסתפק, האם זכירת יציאת מצרים מחויבת בלילה מדאורייתא או מדרבנן). ויש אומרים שצריך 'לילה' ממש ואינו תלוי כלל בזמן שכיבה או קימה (ע' שאג"א ח).

ג. הפמ"ג הסתפק שמא יוצאים ידי מצוה זו בהרהור. ובשאלת-אריה (יג) האריך להוכיח מש"ס ומסיק שאינו יוצא ידי חובה בהרהור.

ולכאורה נראה שאם הזכיר בדיבור ולא חשב בלבו כלל על יציאת מצרים, אין זו זכירה לכו"ל עלמא, שהזכרה בפה בלא לב אינה 'זכירה'.

ד. כתב המגן-אברהם שבשירת הים יוצא ידי חובת זכירת יציאת מצרים [או בפסוקי דזמרה כגון 'אנכי ה'א המעלך מארץ מצרים'. ע' שו"ע הגר"ז מו, ט].

והחתם סופר חולק על כך, והסכים עמו הגרעק"א (עפ"י המדרש. וע' גם בקו"א לשו"ע הגר"ז סו שהכריע לחומרא בדאורייתא), שאין די בזכירת קריעת ים סוף, אלא העיקר היציאה עצמה ככתוב למען תזכר את יום צאתך... ולדעה זו, אפילו לא הזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורות – יצא (עפ"י משנ"ב סו סק"ג; שבט הלוי ח"א רה, הערה ל"ס ז).

ה. נחלקו הדעות האם נשים חייבות בזכירת יציאת מצרים, מדאורייתא או מדרבנן, או פטורות (ע' מג"א ע, א ומשנ"ב שם; שבט הלוי ח"ו יב; קובץ 'מוריה' (תשרי תשנ"א); ביצחק יקרא ח"א א).

ב. לדעת בן זומא ורבי אלעזר בן עזריה – לא תיזכר יציאת מצרים בימות המשיח. ולחכמים – תיזכר (כל ימי חייך – להביא לימות המשיח. ומה שנאמר הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם – לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא טפלה לזכירת שעבוד מלכויות).

יש מי שכתב שהרמב"ם פוסק כבן זומא, ולכך לא מנה זכירת יציאת מצרים במנין המצוות – כיון שאינה נוהגת לעתיד לבוא.

ג. תני בר קפרא: כל הקורא לאברהם 'אברם' עובר ב'עשה' (והיה שמך אברהם). ר' אליעזר אומר: עובר בלאו (ולא יקרא עוד את שמך אברם).

א. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי (תורא"ש; מהרש"א).

כן פסק המגן-אברהם (קנו). ומהרש"א וצל"ח תמהו על השמטת שאר כל הפוסקים. ויש שכתבו שלהלכה נקטו הפוסקים שאין בדבר לאו ועשה, אם משום שאין למדים מקודם מתן תורה, אם משום שאין האיסור לקוראו כן אלא בחייו (ע' כפתור ופרח מו; זוהר הרקיע עשה פה; בהגהות ר"צ חיות ור"י בכרך; טוב ראה; מאור ישראל).

ב. אין איסור לקרוא לאדם מסויים 'אברם', ורק על אברהם אבינו אסור. אבל מסתמא כל אדם ששמו כן הוא על שם אברהם אבינו הלכך יש לכתבו בגט עם ה"א, אא"כ ידוע על איש מסויים שנקרא 'אברם' ולא 'אברהם' (עפ"י בית שמואל שמות אנשים א. ונראה מצד הסברא שאיש ששמו 'אברהם' אין איסור לכנותו בלא ה"א כקיצור וכד', הגם שהוא שמו של אברהם אבינו).

מותר לקרוא לשרה 'שרי'. וכן מותר לקרוא 'יעקב' (שהרי לאחר שנקרא 'ישראל' חזר הכתוב וקראו 'יעקב' – ... ויאמר יעקב יעקב, לא כן אצל אברהם, רק כאשר הכתוב מתאר מה היה בתחילה כינהו 'אברם'. וע"ע מלא הרועים).

דף יג; פרק שני

- ט. א. היה קורא בתורה פרשת שמע, והגיע זמן המקרא – האם יצא ידי חובתו?
ב. האם קריאת שמע אפשרית בכל לשון או בלשון הקדש בלבד? האם דינה של ק"ש כשאר קריאות בתורה לענין זה?
ג. מצות ק"ש, האם היא כוללת פסוק ראשון בלבד, פרשה ראשונה, שתי פרשיות או שלש?
ד. מה דין הכוונה בקריאת שמע?
ה. האם אפשר לקרוא את שמע תוך כדי הילוך, או בשכיבה?
ו. האם וכיצד יש להאריך ב'אחד'?

א. היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא – אם כיוון לבו יצא (ואעפ"י שלא ברך – ברכות אינן מעכבות. ירושלמי). ואם לאו – לא יצא.

מבואר בגמרא שלפי דעת הסוברים מצוות אינן צריכות כוונה, אפילו לא כיוון יצא, ורק אם קורא את הספר להגיהו צריך שיתכוין (כי בלאו הכי אין כאן כוונת קריאה כלל (רש"י ורב האי). והתוס' פרשו מפני שאינו קורא התיבות כהלכתן, לכך צריך שיכוין כדי לקרוא כדין).

להלכה נחלקו הפוסקים האם מצוות צריכות כוונה אם לאו. ופסק השלחן-ערוך (ס, ד) שצריכות כוונה. ומכל מקום יש לחוש לשתי הדעות הלכך אם קיים המצוה ללא כוונה חוזר ומקיימה אך ללא ברכה, שמא כבר יצא ידי חובתו. יש מי שסובר שמצוות דרבנן לדעת הכל אין צריכות כוונה. ויש חולקים. וכל זה בדיעבד, אבל לכתחילה ודאי ראוי לכוין בכל המצוות.

כתב החיי-אדם: אם קורא את שמע בסדר התפילה, וכל כיוצא בזה, כגון שאכל מצה בליל פסח בהסבה, כיון שמוכח מעצם הענין שכוונתו לשם מצוה, גם אם לא כיוון בפירוש לצאת ידי חובת המצוה – יצא.

המכוין בפירוש שלא לצאת – לא יצא. וכן המתעסק ועלה בידו מצוה, כגון שנופח בשופר ועלתה לו תקיעה – לא יצא.

הכוונה המוזכרת כאן היינו כוונה לקיום המצוה, אבל לענין כוונת המלים שמוציא מפיו – יש חילוק בין פסוק ראשון לשאר הקריאה, וכדלהלן. ויש אומרים שאפילו כוונה לצאת אינה מעכבת אלא בפסוק ראשון (עפ"י משנ"ב סא, ד ה).

ב. רבי אומר: קריאת שמע ככתבה (והיו – בהוייתן יהו). וחכמים אומרים: בכל לשון (שמע) – בכל לשון שאתה שומע).

מבואר בגמרא שמחלוקת זו אינה תלויה בשאלה הכללית אם התורה בלשון הקדש נאמרה ליקרא בה, או בכל לשון.

א. הרי"ף והתוס' ושאר פוסקים כתבו שהלכה כחכמים. ואולם למעשה כתבו האחרונים שיש תבות שאין ידוע תרגומן המדויק, כמו 'את', 'טוטפות'.

ב. לדברי הרמב"ם (ק"ש ב, י. וכן דעת סמ"ג, וכן הוא בטשו"ע), גם בשאר לשונות צריך להזהר משיבוש, ולדקדק בה כבלשון הקדש. והראב"ד חולק.

ג. יש מי שכתב שבכלל 'בכל לשון' – אמירת הדברים שלא כפי שהם כתובים בלשון הקדש אלא בנוסח אחר (באר שבע סוטה לב. ואולם צריך להקפיד שלא להחסיר או להוסיף מהענין עצמו). ויש סוברים שבכל מקום שהנוסח קבוע בתורה, אין כשר אלא כאותו הנוסח (ע' אגרות משה או"ח ח"א לב, א ו).

ד. המגן-אברהם (סב, א) כתב בשם התוס' שהקורא בלשון אחרת צריך שיבין הלשון. ובספר דבר אברהם (ח"א לד, ב) הקשה על כך.

ה. כתב הב"ח (או"ח קצג) שמצוה מן המובחר לומר בלשון הקדש (וכן הובא במשנ"ב סב סק"ג). [וע' גם בשו"ת הרמב"ם רנד. וכ"כ במחזור ויטרי (סא) לענין ברכת המזון]. ואולם מצד הדין מותר לומר בכל לשון אף למי שמכיר ובקי בלשון הקדש (ע' בבאר הלכה שלד, יב).

ו. יש מי שכתב שגם זכירת יציאת מצרים בכלל 'קריאת שמע' שאמרו כאן (עפ"י מרומי שדה סוטה לב).

ג. ר' זוטרא אומר: מצות קריאה בשתי פרשיות, 'שמע' 'והיה אם שמוע' (ודברת במ; לדבר במ). ר' יאשיה אומר: מצות קריאה בפרשה ראשונה בלבד [ולדבר במ שנאמר בפרשה שניה, מדבר בדברי תורה ללמדם לבנים לגרסם על פיהם, ואין מדובר בקריאת שמע. אלא שסובר ר' יאשיה שפרשה שניה צריכה כוונה ללא קריאה, וכדלהלן].

וקריאת שמע של רבי יהודה הנשיא – פסוק ראשון בלבד [שהיה מלמד לתלמידים באותה שעה, ובשעה שהיה מעביר ידיו על עיניו קרא 'שמע ישראל']. ומלבד זאת היה מקפיד להזכיר יציאת מצרים בזמן ק"ש, אבל לא שאר פרשיות. ונחלקו בר קפרא ור' שמעון ברבי האם היה חוזר וגומרה כולה לאחר זמנה, אם לא.

ומכל מקום קבעו חכמים לקרוא שלש פרשיות בעונתן.

[ואמרו בשם רב שאם קרא פסוק ראשון ונאנס בשינה – יצא. (ופרשו ראשונים שקרא הכל אלא שהיה מנומנם. אך יש שנראה מדבריהם שלא קרא אלא פסוק ראשון. ע' בפסקי הרי"ד להלן טז. מנורת המאור ג, צז). בדומה לזה סיפרו על רב נחמן שהיה אומר לדרו עבדו: בפסוק ראשון תצערני אם אהא מנומנם, והעירני יפה. מכאן ואילך אל תצערני. וכן נהג רבא (כצ"ל. ר"ש קצלנבוגין)].
ונחלקו הדעות להלכה האם נוקטים קריאת שמע דרבנן או דאורייתא. וקיימא לן דאורייתא. והרבה פוסקים סוברים שפרשה ראשונה דאורייתא, ויש אומרים פסוק ראשון בלבד (ע' רש"י ריש מסכתין ותר"י; או"ח טז; אג"מ או"ח ח"ה ד, עמ' 1).

ד. רבי אליעזר אומר: והיו הדברים האלה... על לבבך – עד כאן צריכה כוונה, יותר אין צריכה כוונה. רש"י פרש: עד על לבבך. וכן נראית דעת רב נתן בר מר עוקבא בשם רב יהודה, שאמר עד 'על לבבך' בעמידה. ואילו התוס' כתבו: עד ובכל מאדך.

רבי עקיבא אומר: כל הפרשה הראשונה צריכה כוונה (אשר אנכי מצוך היום – על לבבך). וכן אמר רבי אחא בשם רבי יהודה. וכן דעת רבי זוטרא. וכן פסק רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן. [אבל פרשה שניה א"צ כוונה, כי זה שנאמר בה על לבבכם – ללמד על מקום תפלין, שיושמו כנגד הלב]. ר' יאשיה אומר: שתי הפרשיות צריכות כוונה [והשניה אינה צריכה קריאה בפה מעיקר הדין, אלא כוונה בלבד].

ר' מאיר אומר: פסוק ראשון בלבד צריך כוונת הלב (שמע – כלומר הסכת ושים לבך, כמו הסכת ושמע. תר"י, עפ"י גמרא להלן טז). אמר רבא: הלכה כר' מאיר.

א. כן הלכה, כרביא שהוא בתראה. וכן נהג רב נחמן שאמר לצערו עד שיתעורר רק בפסוק ראשון (עפ"י רי"ף ריטב"א תוס'. וכ"פ בשו"ע ס,ה. וכ"כ הרשב"א בחידושי, אבל בתשובה (ח"ה נה) כתב שנראה להלכה עד 'על לבבך' צריך כוונה).

ב. מדברי הבאור-הלכה (ק"א ד"ה המתפלל) נראה שמצדד בדעת הרשב"א (כאן, הובא בב"י סג) שאם בפסוק ראשון פנה לבו לדברים אחרים, אינו יוצא אפילו אם בעת שאמר אחר כך התיבות חזר וכיוון. ובספר אגרות משה (או"ח ח"ה ה,א) נקט שיצא, כי הרהור בעלמא אינו מהווה הפסקה. ולכתחילה ראוי לכיין בכל שלשת הפרשיות, ובכל פרשה ראשונה ביותר (שם).

ג. הקורא קריאת שמע ובתוך כך מחשב בדברים אחרים ואינו יודע ולא מרגיש כלל ששפתיו נעות, אפילו כיוון בפסוק ראשון צריך עיון אם יוצא ידי חובתו – שהרי זה כ'מתעסק' בעלמא (ע' מנחת שלמה א,ב).

ד. צריך לקרוא את שמע באימה וביראה ובכוונה, כפרוטגמא חדשה (טור או"ח סא).

ה. אפילו לבית הלל שסוברים כל אדם קורא כדרכו, המהלך יש לו לעמוד עד 'על לבבך' משום כוונת הלב – כדברי רב נתן בר מר עוקבא בשם רב יהודה. ור' יוחנן אמר שיש לעמוד בכל הפרשה. טעמו של רב יוחנן משום שכל הפרשה צריכה כוונה, כנ"ל. ולפי הדעות שפסוק ראשון בלבד צריך כוונה – עומד בפסוק ראשון (כן משמע בגמרא ובתוס'). וכן פסק הרי"ף. והביא שיש מי שפסק כרב נתן, לעמוד על 'על לבבך'.

קריאה בשכיבה; אמר רב יוסף: פרקדן לא יקרא קריאת שמע, ואפילו אם מוטה על צדו מעט (שהרי זה מקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאווה. רש"י). ואמרו שר' יוחנן היה קורא כששכב ומוטה על צדו, כי בעל בשר היה.

יש אומרים שאין איסור אלא כששוכב וקדקדו למטה אלא שמטה מעט על צדו, אבל כששוכב על צדו ממש מותר. ויש אוסרים אף באופן זה מלבד בבעל בשר או כגון שכבר פשט בגדיו, שלא הטריחוהו לחזור וללבושן (עפ"י תר"י להלן כד.).

ו. תניא סומכוס אומר: כל המאריך באחד – מאריכים לו ימיו ושנותיו. א"ר אחא בר יעקב: ובדלי"ת. ויזהר שלא לחטוף החי"ת (רב אשי. יש ראשונים שכתבו להאריך מעט בחי"ת, כדי להמליך בשמים ובארץ. ויש חולקים). רבי ירמיה ישב לפני רבי חייא בר אבא, והיה מאריך הרבה ב'אחד'. אמר לו: כיון שהמלכתו למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, שוב אינך צריך.

בפוסקים מובא המלכת ה' בשמים ובארץ, ולא הזכיר 'שבעה רקיעים', ואין לחשוב כן אלא 'בשמים ובארץ' סתם, שמלבד שמנין הרקיעים אינו מוסכם, גם הלא יש מציאות למעלה מהרקיעים ולמטה, ועל כן יתכוין רק בשמים ובארץ שזה כולל כל מה שלמעלה ומה שלמטה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה ה,ב. יצוין שבכמה ספרים מוזכרת כוונת 'שבעה רקיעים' בק"ש, כגון בספרי הח"ח. וע' גם נתיבות שלום ואתחנן ועוד).

דפים יג – יד

כ. מהם דיני הפסק לשאילת שלום והשבתו –

א. בקריאת שמע וברכותיה.

ב. בקריאת הלל ומגילה.

א. בקריאת שמע וברכותיה, באמצע הפרק; לדברי רבי מאיר, שואל מפני היראה, ואין צריך לומר שמשיב לו. ולדברי רבי יהודה, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

בין הפרקים; לר"מ, שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שמשיב. לרבי יהודה, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

א. 'מפני היראה' – פרש"י: מאדם שהוא ירא מפניו שמה ירגנו. והרא"ש רשב"א וטושו"ע כתבו שגם אביו או רבו בכלל 'מפני היראה'.

ב. הלכה כר' יהודה. וכתבו אחרונים שעתה אין אנו נוהגים לשאול בשלום בעת התפילה, וכיון שכן אם אינו שואל או משיב, לא ייראה הדבר כולזול ופגיעה בכבוד, הלכך אין לשאול ולהשיב מפני הכבוד והיראה, מלבד בחשש סכנה, שאז מפסיק גם בפסוק 'שמע ישראל'.

ג. בכל מקום שאסור להפסיק – אין חילוק בין לשון הקדש לשאר לשונות (תוס' ועוד).

ד. כתבו התוס' שעניית קדיש וקדושה לא גרעה מהשבת שלום מפני הכבוד, שלהלכה מותרת אפילו באמצע הפרק. וכן נהג רבנו תם. וכן נוטה דעת רבנו יונה, ולזה הסכים הרא"ש. ויש חולקים וסוברים כיון שעוסק בשבחו של מקום, אין לו להפסיק בעבור שבח אחר. כן דעת הר"מ מרוטנבורג ועוד.

ולענין עניית 'ברכו' – השו"ע (ג,סו) כתב שעונים.

ולענין ברכת רעמים וברקים – מחלוקת האחרונים.

עניית 'מודים' – כתב בתרומת הדשן (ב) שיש לענות. ופסקו אחרונים (סו,ג) שאין לומר אלא תיבות 'מודים אנחנו לך'.

יש מי שצדד שכל מה שדנו הפוסקים להפסיק לענית קדיש וקדושה – אין זה בדרך חיוב אלא רשות, משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (ע' שו"ת יביע אומר ח"א ה,ז. ולכאורה פשוט דברי